

Original scientific paper
UDC 931:61 / 615 / 362.11 / 497.1 "12"- "13"

Ivan PEDERIN (Zadar)

Znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture Hrvatske – Zagreb, Zagreb

LIJEČNICI, KIRURZI, LJEKARNICI I UBOŽNICE U SPLITU I ŠIBENIKU POTKRAJ SREDNJEGA VIJEKA

Pošto sam ranije prikazao stanje medicine u Zadru i Rabu potkraj Srednjeg vijeka¹ ovom prilikom ću se pozabaviti zdravstvenim prilikama u Splitu, a potom i u Šibeniku.

U Splitu je sredinom XIV. st. djelovao liječnik Banafar (umro je 1343.god.² U to doba stigao je iz Piacenze i speciarus Baldo koji je sklopio trgovačko društvo što se nazivalo "societas" sa Čorom Camunzijem u Splitu 1343.god.³ u koje je 60 dukata uložio i splitski liječnik Giacomo iz Padove⁴, iako je bio plaćen od komune kao "officialis extrinsecu". Ovi liječnici bili su, čini se, liječnici koji su naobrazbu stekli na sveučilištu.

Osim njih, komuna je 1362.god. plaćala i kirurga magistra Tomu iz Belluna. I dok su se liječnici nazivali "medicus physicus" ovaj se nazivao "medicus cyroicus"⁵ dakle kirurgom koji je puštao krv. Komuna je plaćala potkraj šezdesetih godina i liječnika magistra Augustinusa Benbene iz Napulja⁶. Splitski samostani osnovali su, čini se i "Hospital Averno" koji se prvi put spominje 1344.god⁷ i "Hospital Sancti Johannis"⁸. Čini se da je jedna od tih ustanova bila leprozorij 1413.god.⁹ Ove ustanove stajale su u XIV.st. u nadležnosti Crkve koja je imenovala njihove upravitelje - gubernatores. Prvu pouzdanu vijest o leprozoriju imamo 1437. god. - to je "Hospital Sancti Lazari" izvan zidina grada¹⁰, a tada znamo i za "Hospital Sancti Spiritus"¹¹ - ubožnicu u kojoj su dojilje njegovale nahode. Leprozorij se zvao po ubogom Lazaru iz Evandjelja, koji je imao čireve na koži i nije nipošto isto što je u Splitu i drugdje u Dalmaciji bio od kraja XVI.st. lazaret. Lazaret je svratište trgovaca s bankom i skladištem njihove robe. Takva skladišta i svratišta nastala su u Srednjem Vijeku na Levantu kao svratišta trgovaca sa Zapada, i nazivala su se *fondaco* od arapskog *funduk*. Ta arapska riječ

potječe od grčke riječi *πανδοχειον* i značila je skladište i svratište. U Mlecima je takav fondaco bio *Fondaco dei Tedeschi*, gdje su odsijedali njemački trgovci¹². Nahodišta su se množila krajem XV.st. zbog sve veće slobode odnosa među polovima pa je rasao broj nahoda¹³. No nahodišta, a osobito bratovština Sv. Duha, koja je osnivala nahodišta, spadala su u program pokreta mistike¹⁴ i osnivala su se po uzoru na istoimenu bratovštinu u Rimu. Mistika je bila redovnički pokret i usporedan bujanju humanizma i renesanse u XV.st., a kod nas se osobito bujno razvio na Rabu gdje je došlo do sukoba svjetovnog i redovničkog svećenstva koji je jako nalikovao kasnijem sukobu između Girolama Savonarole i pape Aleksandra VI, ali je od tog sukoba bio na Rabu stariji¹⁵, što znači da je Dalmacija imala autohtone korijene humanizma.

U XV.st. doznajemo više o splitskim brijačima koji su se bavili medicinom i puštali krv. Splitski brijač Ante Petrov bio je obrazovan, pa je 1454. god. imao 7 medicinskih knjiga¹⁶. On se u svom radu služio slijedećim instrumentima: "sechiello da lavar la testa, bacil grando da lavar la testa, bacili da barbiere, chogome, cazuoli, armeri, forfexe, raxoi, bossolo de rame da unguento, candelieri de fero, specio, tenaria da denti", što znači da je on pored ostalog vadio i zube, ali nije razlikovao zanat brijača od zanata zubara ili ranarnika pa i liječnika.

Te iste godine bio je komunalni liječnik u Splitu Cristoforo de Rubeis de Salodio u Italiji, koji je te godine oporučno ostavio svoje knjige sinu¹⁷. On mu je knjige ostavio da bi studirao medicinu, no ako on ne bi želio studirati medicinu, izvršitelji njegove oporuke moći će raspolagati s njegovim knjigama "ut melius viccum fuerit". God. 1436. bio je splitski "medicus physicus" magister Johannes Vitalis iz Trevisa, pa 1443. god. "egregius medicine doctor" Andreas Justo¹⁸. Ovi su se liječnici rijetko bavili trgovačkim poslovima kao Johannes Vitale, kojem je istekao mandat u Splitu, pa s obzirom da nije ponovno izabran za komunalnog liječnika on se preselio u Trogir, gdje se bavio trgovinom 1444. god.¹⁹, a bio je "egregius artium et medicinae doctor". Ovi liječnici studirali su na sveučilištu, poslovima su se bavili rijetko, ali se trgovanje nije smatralo nedostojnim njihove učenosti.

Osim liječnika i brijača-kirurga u Splitu nalazimo u XV. st. još i liječnike-aromatariuse. To je Lappus Zanobii, doseljen iz Grčke, koji je trgovao ljekovitim travama i drugom trgovačkom robom, pa je bio jedan od najuglednijih trgovaca u Splitu. No osim njega nalazimo još 1449. god. i Jurka Ratkovića, koji se u ispravama nazivao "travar"²⁰. I on je trgovao ljekovitim travama, ali se pri tome očigledno oslanjao na domaću narodnu medicinu. Znamo i za Nikolu Radašinovića iz Cetine, koji je bio pučki liječnik, pa je liječio prema domaćim medicinskim tradicijama 1449. god.²¹

Čini se da ovi liječnici nisu imali osobitog ugleda u gradu kao na pr. Vincenzo de Monforte koji je postao prokuratorom samostana sv. Stjepana u borovima 1449. god.²² a bio je liječnik. Vincenzo je osim toga bio prokuratorom humaniste kardinala Bessariona, koji je iz Bizanta izbjegao u Rim, a bio je komendatorom toga samostana. Ovaj kardinal, o čijim mogućim posjetama Splitu ne znamo ništa, ipak je stvorio neki krug humanista vezanih za taj samostan, a ugledni član toga kruga bio je Vincenzo de Monforte "egregius artium et medicinae doctor"²³. Bessarion je bio u dobrim

odnosima s Republikom pa ga je papa slao u Mletke da uvjeri Senat i dužda u potrebu da se pokrene Križarski rat protiv Turaka²⁴.

Sredinom XV. st. znamo još za slijedeće liječnike u Splitu: to su Giovanni Danieli iz Padove, Marin iz Napulja i Giovanni iz Trevisa, koji je 1443. god. bio otišao u Trogir²⁵. Zanimljiv je ugovor između Dražice Siričić iz Splita i Ivana kirurga iz Šibenika 1455. god.²⁶ Tu stoji da će Ivan "mederi unam ex cruribus suis videlicet sinistras ex una fistula, quam habet in illa de presenti et vulnus opetime solidare ita et taliter idem vulnus solidatum in perpetuum maneat usque ad sex menses proxime venturos incipiendo (...) habere debeat ducatos undecim auri hoc modo, videlicet in capite sex mensium ducatos quinque auri et usque ad novem menses postquam ceperit mederi ducatos sex auri. Et si antedictos sex menses esset deliberata, quod habere debeat subito primos ducatos quinque auri primos et alios sex teneatur dare postea magistro Anthonio de Cremona, aromatario in Spalato eius domine. Et si taliter ab ipsa fistula non deliberabit et ipsum vulnus non solidabit itaque remaneat solidatum et numquam frangatur nil ab ipsa habere debeat".

Liječnikov honorar je dakle zavisio o rezultatima liječenja. Brijači su inače liječili i rane kažnjenih lopova. Nisu svi liječnici studirali na sveučilištu. Bilo ih je koji su stekli neko zvanje liječnika tako što su bili neko doba sluge i naučnici jednog liječnika. Zanat "kirurga" bio je zanat kao i svaki drugi i mogao se naučiti kao i svaki drugi zanat, tako da se išlo nekom kirurgu ili liječniku u nauk.²⁷ Kirurg Marin Radoslavić služio je na pr. 1455. god. kirurga Alegreta iz Mletaka.²⁸

U Splitu se zna i za mjere protiv zaraza pa je 1455. god. komuna protjerala iz grada neke putnike jer su došli "ex locis morbatis", a 1461. god. zapaljena je po nalogu Regimenta, dakle kneza i Malog Vijeća, kuća Petra Nagoevića iz Splita³⁰ "pro suspicionem pestis". Nagoeviću je ipak isplaćena odšteta od 24 libre i taj novac isplatio mu je splitski blagajnik - *camerarius*.

Šibenik je već 1414. god. imao čak dva leprozorija, to je bila "mansio pauperum Sancti Lazari ante portas antiquas" i 1418. god. ubožnica sv. Martina³¹ do istoimene crkve. Ovim leprozorijima upravljali su sami gubavci koje je zastupao plemeniti *procurator*³². U XV. st. sagrađena je i ubožnica sv. Marije iz novca od ostavštine vlastelina Ivana Barbe i Dišmana Dobrinčića³³. To je bilo nahodište u kojem su se odgajala djeca obaju spolova, ali je ipak bilo više muške djece. O tim nahodima ili siročadi brinule su se dojilje, a za njihovog prokuratora izabran je 1423. god. vlastelin Mihovil Tavilić³⁴. Ubožnicama se prema tome upravljalo na isti način kao i sa samostanima. God. 1433. je ubožnica sv. Marije imala za prokuratora vlastelina Nikolu Rasola koji je upravljao nekretninama te ubožnice, a to su bile kuće, zemlje i mlinovi³⁵.

God. 1436. je prior te ubožnice bio Juraj Radoslavčić.³⁶ Nije poznato da bi u Šibeniku i Splitu, kao i Zadru, bilo trvenja između kneza i nadbiskupa odnosno biskupa oko imenovanja priora ubožnice.

God. 1438. znamo za ubožnicu samostana sv. Spasa u Šibeniku, što nam kaže da je pokret mistike, čija glava je u Šibeniku bio njegov biskup, učeni dominikanac dr Juraj Šižgorić, sin Radića Šižgorića, koji je bio jedan od glavara republikanske, promletačke stranke, djelovao u Šibeniku u to doba.

Šibenska je komuna, kao splitska plaćala "magister cyroicus", a to je početkom XV. st. bio Marko brijač iz Šibenika.³⁸ Njemu je vlastelin Luka Butrišić dao jednu zemlju uz uvjet da izliječi ranu na nozi nekog Martina Bratalića. Ako mu on ne bi izliječio nogu do određenog roka, morao je vratiti zemlju. Marko je inače bio trgovac stokom³⁹ i bio je dosta imućan.

God. 1419. nalazimo u Šibeniku liječnika Bartolomea iz Mletaka,⁴⁰ a 1435. god. Nicolo de la Pergola⁴¹ koji je bio "artium et medicinae doctor" i "officialis extrinsecu" plaćen od komune. God. 1437. je šibenski liječnik Bartolo di Arponibus iz Trevisa.⁴² On je bio obrazovan i riječit čovjek, pa ga je knez slao u diplomatske misije hrvatskom banu.

BILJEŠKE:

¹ O liječnicima Raba pisao sam u knjizi *Rab u osvrt humanizma i renesanse*, Zagreb, 1989, a o zadarskim ubožnicama u *Die venezianische Verwaltung in Dalmatien (XV und XVI Jahrhundert)*, Studi veneziani, n.s. 12(1986). O liječnicima u srednjovjekovnom Splitu pisali su još: Ferr i R., *Zdravstveni propisi dalmatinskih statuta Srednjeg vijeka*, Iz hrvatske medicinske prošlosti, Zagreb, 1954; Nov a k G., *Liječnici, brijači i ljekarnici autonomnog Splita*, Liječnički vjesnik, 53, 1931. 4, 601-603; G r m e k D. M., *Pregled razvoja medicine u Hrvatskoj od prepovjesnih vremena do XII. stoljeća*, Iz hrvatske medicinske prošlosti, Zagreb, 1954, 62-63; B e r i ć D., *Liječnici, apotekari i brijači autonomnog Splita*, Anali Hist. instituta JAZU u Dubrovniku, VI-VII, 1957-59, 283-291. — ² Historijski arhiv u Zadru, Spisi stare splitske općine, kut.1, sv.2, L.10v. — ³ Ibid., kut.1, sv.2, L.2v. — ⁴ Ibid., kut.1, sv.2, L.12r. — ⁵ Ibid., kut.2, sv.5, L.203r. — ⁶ Ibid., kut.3, sv.8, L.26r. — ⁷ Ibid., kut.1, sv.2, L.23v. — ⁸ Ibid., kut.1, sv.4, L.48v. — ⁹ Ibid., kut.4, sv.16, L.68v. — ¹⁰ Ibid., kut.6, sv.21, L.41r-v. — ¹¹ Ibid., kut.6, sv.21, L.48r. — ¹² S i m o n s f e l d H., *Der Fondaco der Tedeschi in Venedig und die deutsch-venezianischen Handelsbeziehungen*, Bd.1, Stuttgart, 1887, 3. ff. *O ubožnicama*; J e l i ć R., *Zadarska nahodišta*, Radovi IJAZU u Zadru, 10, 1963, i dr. — ¹³ A l b i n i G., *I bambini nella società lombarda del Quattrocento, Una realtà ignorata o protetta?* u: La famiglia e la vita quotidiana in Europa dal '400 al '600, fonti e problemi, Atti del Convegno internazionale, Milano, 1-4. XII 1983, Rim, 1986, 36-37. — ¹⁴ Prvi spomen: J e l a s k a F., *Splitsko polje za turskih vremena*, Split, 1985, 48 i K a t i ć L., *Sv. Marija de Taurello*, Zagreb, 1944. — ¹⁵ P e d e r i n I., *Rab u osvrt humanizma i renesanse*, Zagreb, 1989. — ¹⁶ Hist. arhiv u Zadru, Spisi stare splitske općine, kut.10, sv.24, L.248r-v. — ¹⁷ Ibid., kut.10, sv.24, L.246v-247v. — ¹⁸ Ibid., kut.6, sv.21, L.15v; kut.8, sv.23, L.362v; kut.8, sv.23, L.102v. Vidi i G r m e k D. M., *O stručnoj naobrazbi liječnika u Hrvatskoj do početka XVIII. stoljeća*, Liječ. vjes., Zgb., 90(1968) br.12, str.1225. — ¹⁹ Ibid., kut.8, sv.23, L.220v; kut.9, sv.23, L.416r. — ²⁰ Ibid., kut.9, sv.23, L.760v. — ²¹ Ibid., kut.9, sv.23, L.784v. — ²² Ibid., kut.9, sv.23, L.825v-526r. — ²³ Ibid., kut.10, sv.24, L.74r. — ²⁴ P u l l a n B., *Rich and Poor in Renaissance Venice*, The Social Institutions of a Catholic State to 1620, Oxford, 1971, 454. — ²⁵ Fond is bilj.16, kut.11, sv.25, L.661v, sv.25, L.8r. — ²⁶ Ibid., kut.11, sv.25, L.185v. — ²⁷ Djelo iz bilj.18, 1227. — ²⁸ Fond iz bilj.16, kut.11, sv.25, L.224r. — ²⁹ Ibid., kut.11, sv.25, L.12. — ³⁰ Ibid., kut.12, sv.27, L.522r. — ³¹ Hist. arhiv u Zadru, Fond Šibenskih bilježnika, 3/Ia, Mihovil arcidjakon, L.22 i 25r i 3/Ic, Mihovil arcidjakon, L.14r. — ³² Ibid., 3/IIg, Mihovil arcidjakon, L.10v. — ³³ Vidi bilj. 26. — ³⁴ Ibid., 1434, 8/b, B. Arnulfo, L.16v i 1423, 3/IIk, Mihovil arcidjakon, L.30. — ³⁵ Ibid., 3/IIIn, Mihovil arcidjakon, L.18v-19r. i 3/IIId, Mihovil arcidjakon, L.90v. — ³⁶ Ibid., 3/IIIg, Mihovil arcidjakon, L.66v. — ³⁷ Ibid., 1418, 3/Ic, Mihovil arcidjakon, L.20r. i 1419 I/f, Mihovil arcidjakon, L.224r. — ³⁸ Ibid., 1430, 3/Ij, Mihovil arcidjakon, L.113r. — ³⁹ Ibid., 3/Ih, Mihovil arcidjakon 96v-97r. — ⁴⁰ 8/c, B. Arnulfo, L.62r. — ⁴¹ 9d, C. Lovato, L. 22v-23r. — ⁴² 9d, C. Lovato, L.75r-v.

Ivan PEDERIN

Historical archives, Zadar

PHYSICIANS, SURGEONS, PHARMACISTS AND POVERTY HOUSES AT THE END OF THE MIDDLE AGES IN SPLIT AND ŠIBENIK IN DALMATIA

Key words: Ancient physicians, surgeons, pharmacists; The poverty houses; The end of the middle ages; Split and Šibenik; Dalmatia

The autor reviews the physicians, surgeons, and pharmacists where their came from, how and where their were educated, what their fees were, their equipment, farmaka and books giving also some data on traditional Dalmatian medicine. He also reviews the poverty houses, the raising of funds for their building, their fortune and estate and also problems arising on their administration, which was in part an autogestion by the inmates and in part an administration by the procuratores. He also reviews their social role.

(Rad je primljen u Uredništvu 22. XII 1990. god.)